

BROEKER BIJDRAGEN

UITGAVE VAN DE VERENIGING "OUD BROEK IN WATERLAND"

Verschijnt onregelmatig
Wordt aan de leden gratis toegezonden.

Nr. 32

(maart 1992)

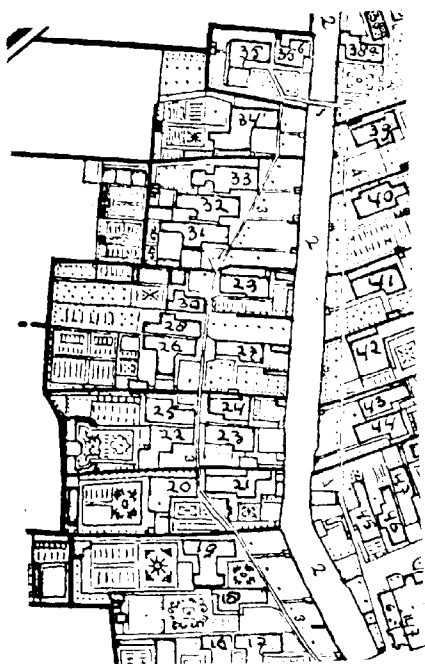
Gehele of gedeeltelijke overname van
de inhoud slechts na goedkeuring.
Copyright. Redactie-adres:
De Breeck 5, Broek in Waterland.

HET ROOMEINDE IN DE 17DE EN 18DE EEUW

Het is niet goed bekend hoe de bewoning aan het Roomeinde zich heeft ontwikkeld. Het vroegste bericht hier over komt uit een handvest uit 1343 van hertog Aelbrecht, waarin hij het recht van 'vogelrie, visscherie, sluijsen ende wint' erkende van de ingezetenen 'van de noordzijde tot Broeck'. Maar de gang van zaken in de volgende eeuw is duister.

De huizen

Wel weten we wat over de bebouwing in het begin van de 17de eeuw, de eeuw van een bloeiende zeevaart, waarin het merendeel van de Broekers een lucratief bestaan vond. En dat toonden ze ook door het bouwen van nieuwe woningen. Deze woonhuizen waren van het, voor die tijd geijkte type: drie- of eenbeukig met achter elkaar liggend voorhuis en middenhuis, en soms met een smaller aanbouwsel, het 'achterend'. In de loop van de eerste 30 jaar van de 17de eeuw werd er aan het 'Noort- of Rooment' vanaf de 'Kerker Brug' tot de 'Nieuwe Brug' - min of meer stootsgewijs - een 20-tal van deze huizen gebouwd 1) (zie de nummering der huizen op de plattegrond). Het eerste huis

*C. Schoon: 'Plattegrond van het dorp Broeck'.
1759. Detail.*

dat aan het Roomeinde verscheen is no. 18, met datum 27.4.1611. Het heeft gestaan op het perceel grond, waar op in 1883 de oude school werd gebouwd. Op 29.4.1613 volgden 3 naast elkaar gelegen huizen aan de noordzijde van het Roomeinde, t.w. de no.'s 32 (huidig huisnummer 37), 33 (41) en 34, dat stond op het perceel van de huidige begraafplaats. In 1620 werd ook aan het Dee gebouwd, n.l. op 1 april no. 27 (14) en 29 (22), alsmede ook op 1 april no.'s 25 (15) en 26 (17) er tegenover. Dan volgden op 10.1.1626 no. 20 (5) en op 16.1.1626 no. 21 (8) en 23 (10), alsmede op 26.10.1627 no.'s 28 (19) en 30 (15) en in het zelfde jaar 1627 no. 31 (29). Ten slotte werden in het jaar van taxatie 1632 nog genoteerd no.'s 16 (afgebroken), 17 (1), 19 (afgebroken), 22 (7 en 9) en 35 (45). De eigenaren van deze huizen, de datums van de eigendomswisseling en soms de huurders zijn redelijk bekend. Maar het is moeilijk om achter hun beroep te komen.

In de eerste helft van de 17de eeuw was de zeevaart voor Broek nog het belangrijkste middel van bestaan. De veehouderij had nog weinig om het lijf, maar de buitenlandse handel en de zee-assurantie beleefden toen een hoogtepunt, met name de handel op steden aan de Oostzee als Riga, Koningsbergen en St. Petersburg. De eerste eigenaren van de huizen aan het Roomeinde waren dus mogelijk zeeman, koopman, assuradeur of veehouder.

Het emplooi in de zeevaart nam echter in de loop van de tweede helft der 17de eeuw af. Na de twee zeeoorlogen met Engeland was er, vooral na het rampjaar 1672, vrijwel geen werkgelegenheid meer op zee. De Broekers waren dus gedwongen om een equivalent voor de zeevaart te zoeken en vonden die in de veeteelt. In het begin bescheiden van opzet (zeelui namen soms wat koeien op stal) breidde de veeteelt zich weldra snel uit en begonnen velen behoefte te krijgen aan een betere hooiopslag en stalling voor het vee. En daar vonden de Broekers een eigen oplossing voor. In plaats van het bouwen van stal en hooihuis achter het woonhuis bouwde men achter tegen het bestaande woonhuis een rechthoekige aanbouw, het 'vierkant', met 4 zware gebintstijlen die de kap dragen. Door deze stijlen wordt de plattegrond onderverdeeld in een vierkante ruimte voor het hooi en daar omheen twee of drie buitenstijlruimten voor het vee en voor berging. Dit had voor het merendeel plaats in de tweede helft van de 17de eeuw. 2)

Veel huizen in Broek zijn als boerderij in gebruik geweest; het Roomeinde was wel het dichtst bezaaid. De hausse van de veeteelt duurde tot ongeveer het begin van de 18de eeuw. Toen werd ook Broek getroffen door de catastrofale veepest van 1716. En, of dat nog niet genoeg was, volgde in de winter van 1717 de doorbraak van de Waterlandse zeedijk, waardoor half Waterland

onderliep met brak water. Dit was voor de Broeker veeteelt de genadeslag. Veel boeren redden het niet meer en de grondprijzen daalden, wat tot gevolg had dat veel land werd opgekocht door een klein aantal rijke ingezetenen. En veel boeren vervielen van landeigenaar tot huurder. Aangezien er geen behoefte meer was aan grote bedrijfsruimten werden de vierkanten als zodanig overbodig en kon er een andere bestemming aan worden gegeven. Dat was soms het verbouwen tot woonruimte 3) door de eigenaren zelf of na verkoop door anderen, hetgeen stijging der waarde van het huis tot gevolg kan hebben gehad. 4) Andere mogelijkheden waren verhuur voor bewoning of voor een andere bestemming. Van de totaal 21 huizen aan het Roomeinde zijn er thans nog 3 met een vierkant aanwezig; 8 andere hebben er hoogstwaarschijnlijk een gehad. 5)

Het voetpad

Het pad langs de huizen was oorspronkelijk van platgelopen grond, waar op later - om droge voeten te houden - houten delen werden gelegd. 6) De slagen weiland liepen tot aan het Dee, gescheiden door sloten. De eerste slootovergangen zullen wel posten zijn geweest, later werden het bruggetjes ('zijltjes'). In een keur uit 1651 werd voor het eerst voorgeschreven hoe die zijltjes gemaakt moeten worden. De eigenaren der huizen waren niet alleen verplicht de sloten (inclusief de houten schoeiingen) tussen hun erven te onderhouden en op breedte en diepte te houden, ook voor het onderhoud van de zijltjes (inclusief de landhoofden) waren de eigenaren van de belendende huizen verantwoordelijk. Op het Roomeinde betrof dit 7 stuks. 7)

In 1661 werd door de vroedschap besloten om 'langs het dorp' een straat te leggen 'van 5 voet breed van klinkers op zijn kant leijde de eijnden, soo op 't room als op 't noortent (...) en sullen de huijsen die haar eijgen gouw voor haar huijse hebbe de straat selfs moete legge (...) ende de huijse daar se voor legge sullen de straat onderhouden op haar costen'. Op 11 mei van het zelfde jaar werden 'seven gecommiteerde mannen geordineert waar de straat bequaemst soude legge ende is als volgt'. Een uitvoerige beschrijving geeft dan aan hoe het tracée moet lopen, te beginnen met het huis no. 34 (thans begraafplaats): 'Op Geertje Claas erf van de noordt hoek van 't huijs af thien voeten suijsd op te meten en daar van de muur af seven voet en een duijm de buijtenkant van de straat te leggen volgens het paaltje geslagen' enz. En zo gaat dat voort tot 'Van de oostelijkste hoek van Aaltje Claas (no. 17) zijl af 6½ voet lengte de straat te verbreedden na eijsch van de brug'. Op 13.7.1662 werden de schepenen door de vroedschap opgedragen te

'laten aftekene (met dwarse klinkers op sijn endt) hoeveel (...) straat een eijgelyk heeft te onderhouden'. Op dezelfde dag werd een maandelijks schouw hier op ingesteld. 8)

Overgangen

't Watertje het Ee, van welke de oude huijslieden (gelijk ook de hedendaagsche) een groot gebruik hadden, om met schuijten en personen van en aan hunne werven en wooningen te vaaren, en waar zulks manqueerden, heeft men dat gebrek door 't graaven van slooten als andersints vergoet'. C. Schoon 1759. 3)

Indien vee uit de wei naar een 'opscheping' in het Dee werd gebracht, moest uiteraard een woonerf worden gepasseerd. Iedere huiseigenaar was verplicht 'een bekwame overgang te leveren (maximaal 7 voet breed) en op zijn beurt de beesten onverhindert te laten passeren'. 1651. 9) Om de zoveel jaren werden de overgangen gekeurd (huis no. 24, 1651 'd'oude overgang 2 posten d'Ee te nauw'). In een aantal gevallen - waar men genoeg had van de vuile boel - werd via een contract de plicht van overgang verlenen over gebracht naar een ander perceel. Bij sommige percelen was aan het Dee een 'wijk' gegraven. een kleine inham voor het aanleggen van vaartuigen (b.v. tussen de percelen no's 17 en 18 en bij no. 32).

Het Roomeinde in 1742

In dit jaar werd in Broek voor het eerst een personele belasting ingesteld, 'gericht op de persoon in zijn uiterlijke staat en inkomen' (Personele Quotiesatie); dit in tegenstelling met de reeds lang bestaande verponding, een belasting die berekend werd naar de huurwaarde der bebouwde eigendommen. Door taxateurs werd een lijst opgesteld van de bewoners met o.a. vermelding van hun jaarlijks (door de taxateurs) geschat inkomen, waarbij men ingedeeld werd in een klasse. Als inkomensgrens was gesteld f 600 per jaar; beneden die grens werd men als 'niet taxabel' betiteld. Aangezien op die lijst veel gegevens te vinden zijn over de welstand van de bewoners, zoals het beroep, het eventueel aanwezige aantal dienstboden, en bijzonderheden als het bezit van een rijtuig, paarden, een pleziervaartuig of een buitenplaats, en ook de geschatte huishuur en het bedrag van de aanslag vermeld zijn, is dit jaar 1742 gekozen voor een 'dwarsdoorsnede'. 10)

Aan het Roomeinde stonden toen 21 huizen, waarvan er 4 onbewoond waren. Van

de 17 bewoonde huizen werden er 4 door een koopman en 1 door een assuradeur bewoond. Deze heren werden zowel qua inkomen als qua waarde van huis en erf het hoogst gewaardeerd. De rest der bewoners, een commissaris en de schout volgden slechts op grote afstand, terwijl een baas-metselaar, een baas-timmerman, een veehouder, 3 personen zonder beroep, en 4 waarvan geen beroep bekend was, als 'niet taxabel' werden betiteld. Met deze gegevens over de bewoners van toen, aangevuld met de namen van vroegere eigenaren (let op de verwantschappen) wordt hier onder getracht, aan de hand van Schoon's plattegrond (uit 1759) per huis een summier beeld te geven. Wanneer uit de vorm van het huis geconcludeerd mag worden dat er waarschijnlijk een vierkant aanwezig was, wordt dat vermeld.

Rondgang

Huis no. 17 - Roomeinde 1

Vanaf de 'Kerker Brug' komende staat aan het begin van het Roomeinde links een huis met dwarsarm. Het kwam in 1705 in het bezit van de familie Bertoen en wordt nu bewoond door Klaas Pietersz. Bertoen, schout van Broek in Waterland en bode van de vroedschap. Hij werd in 1741 eigenaar en bij die gelegenheid werd het huis 'opnieuw getimmerd'. In de personele belasting is hij aangeslagen voor een jaarinkomen tussen de f 700 en f 800.

Huis no. 16 - achter Roomeinde 1

Vlak achter no. 17 staat nog een huis aan de sloot, die bij de brug uitmond in het Dee. Het is de boerderij van veehouder Pieter Aartsz. Spek, eigenaar sinds 1714.

De boerderij, die al in 1731 als oud en zeer bouwvallig werd gekwalificeerd, wordt in 1777 afgebroken en het erf verenigd met dat van no. 17. In 1780 moet de sloot tot het Dee worden gedempt.

Huis no. 18 - Roomeinde 3

Dit huis met vierkant werd al genoemd in 1611. Het kwam in 1710 in handen van de familie Verlaan. De huidige eigenaar is Jacob Sijmonsz. Hals, schepen van Broek in Waterland, die het huis in 1741 erfde van zijn moeder Niesje Jans Verlaan. Huurders zijn Jan Sijmonsz. Noordenbos en zijn schoonzuster Maritje IJsbrands Voogt.

Het huis wordt in 1813 door de eigenaar Klaas Koker Czn. afgebroken en het erf bij dat van no. 19 gevoegd.

Huis no. 19 - Roomeinde 3

Het erf van dit grote T-vormige huis met uitgestrekte bloemen- en groentetuin werd in 1671 vergroot na afbraak van het achter liggende huis no. 19. In 1639 verkocht Jan Mars het pand aan Dirk Gerritsz. Mars, Dirk Pietersz. Pater en Nanning Pietersz. Kok. In 1656 was Cornelis Gerritsz. Mars eigenaar, die in 1685 het huis naliet aan zijn kleindochter Neeltje Cornelis Korver. Via haar man Muus Gerritsz. Mars, en hun dochters Trijntje en Annetje, erfden in 1741 Eegje en Neeltje Pater het huis, dat thans leeg staat. Aan de overzijde van het pad heeft het huis aan het Dee een waterstoep, evenals dit het geval is bij de no.'s 17 en 18.

Eegje Pater woont hier waarschijnlijk vanaf haar huwelijk in 1751 met Jacob Gerritsz. Mars tot haar dood in 1770; dan wordt Neeltje enig erfgenaam. Ook bij haar overlijden in 1778 is het huis onbewoond. 11). In 1813 voegt eigenaar Klaas Koker Czn. het erf van no. 18 bij dat van no. 19. Het huis wordt afgebroken tussen 1832 (kadastraal minuutplan) en 1883 (bouw school).

Huis no. 20 - Roomeinde 5

Vorbij het zijltje staat links het fraaie huis van Cornelis Pietersz. Pater. In 1670 kocht zijn schoonvader Cornelis Pietersz. Korver het pand, dat hij in 1690 verving door nieuwbouw, nadat hij drie jaar eerder de achter het huis staande boerderij had gekocht en doen afbreken. In 1730 kwam het huis in het bezit van Cornelis Pater via zijn in dat jaar overleden vrouw Annetje Muus Mars, kleindochter van Cornelis Korver. Hij verkocht zijn huis no. 5 (thans no.'s 22 en 24) aan De Erven - waar zijn dochter Neeltje was geboren - aan zijn broer Klaas en ging in no. 20 met zijn kinderen wonen. Cornelis Pater is koopman en dit jaar voor de 5de maal burgemeester van Broek in Waterland. Zijn geschat jaarlijks inkomen ligt tussen de f 21.000 en f 22.000 en hij is daarmee de hoogst aangeslagene in Broek. Hij is voogd over zijn dochters Eegje (20 jr) en Neeltje (11 jr) die ook al zijn aangeslagen, samen voor een inkomen van f 4.000 - f 4.500.

In 1762 erft Neeltje het huis, trouwt in 1766 met Cornelis Schoon en blijft er (ook later als weduwe) wonen tot haar dood in 1789. 11) Sijmon Jansz. Bakker, erfgenaam van Neeltje Pater, laat, na het vruchtgebruik van zijn weduwe, in 1799 het huis na aan zijn zuster Aagje en in 1815 aan zijn broer Harmen Jansz. Bakker. Het huis komt nog voor op het kadastrale minuutplan van 1832. Wanneer het werd afgebroken is niet bekend.

Huis no. 21 - Roomeinde 8

Aan de andere zijde van het straatje, aan het Dee, staat een onbewoond huis met vierkant en achterhuis. Het werd het eerst genoemd in '1626 d' 16 Januarij Claas Claasz. Bos verkogt aan Claas Cornelisz. Snijder een voorhuijs daar Bregje Jacobs uijt gestorve is'. In 1632 is het huis van Jacob Claasz. Mars; via Jacob Florisz. Vink (zeeman) werd het in 1671 eigendom van Cornelis Dirksz. Pater en in 1697 van Gerrit Cornelisz. Pater, die het huis tot 1741 als weduwnaar bewoonde en kinderloos overleed.

Neeltje Pater erft van hem in 1785 via haar nicht Geertje Klaas Pols o.a. dit huis onder vruchtgebruik. Bij haar dood in 1789 staat het huis ook (nog ?) leeg. 11) Sijmon Jansz. Bakker erft het huis van Neeltje Pater, dat na zijn dood in 1792 eigendom wordt van Cornelis Koker Czn. Via zijn weduwe Aaltje IJsbrands Voogt komt het huis in 1818 in handen van de erven van haar in 1814 overleden zoon Klaas Koker. Het huis komt voor op het kadastrale minuutplan van 1832; het jaar van afbraak is niet bekend. Het huidige stenen huis werd in 1938 aan de zuidzijde van het erf gebouwd.

Huis no. 22 - Roomeinde 7/9

Over de sloot links staat een hoog huis met dwarsarm. Oorspronkelijk is het een vroeg 17de eeuws woonhuis, waarvan de eenvoudige gevel in de 18de eeuw werd gewijzigd in de fraaie pronkgevel met dooddeur. Het huis werd in 1652 eigendom van Muus Gerritsz. Mars. Via zijn weduwe Neeltje Nannings Kok kwam het in 1711 in het bezit van de man van haar kleindochter Aaltje Klaas Mars, t.w. Klaas Albertsz. Timmerman, die 9 maal het ambt van burgemeester van Broek in Waterland bekleedde. Het huis is nu eigendom van zijn zoon Albert. Hij is een jonge (25 jr) welgestelde koopman, nog vrijgezel, die (voor Broek) een grote staat voert: een 'wagen' met 4 paarden, een 'trek-jagjen', een boeier, en 2 dienstboden. Sinds 1733 is hij in het bezit van een grote 'plaaziertuijn' aan De Erven. 12) Zo juist heeft hij in Broek een Groenlands pakhuis laten timmeren 13) en kocht hij een oude herberg in Monnickendam, die hij heeft laten afbreken om ter plaatse een deftig herenhuis te bouwen (Noordeinde 5) voor hem en zijn toekomstige bruid Maria Bent.

In 1746 verkoopt hij huis no. 22 voor f 4.000 aan IJsbrand Voogt.

Huis no. 23 - Roomeinde 10

Het huis met vierkant, rechts aan het Dee gelegen, kwam in 1626 in het

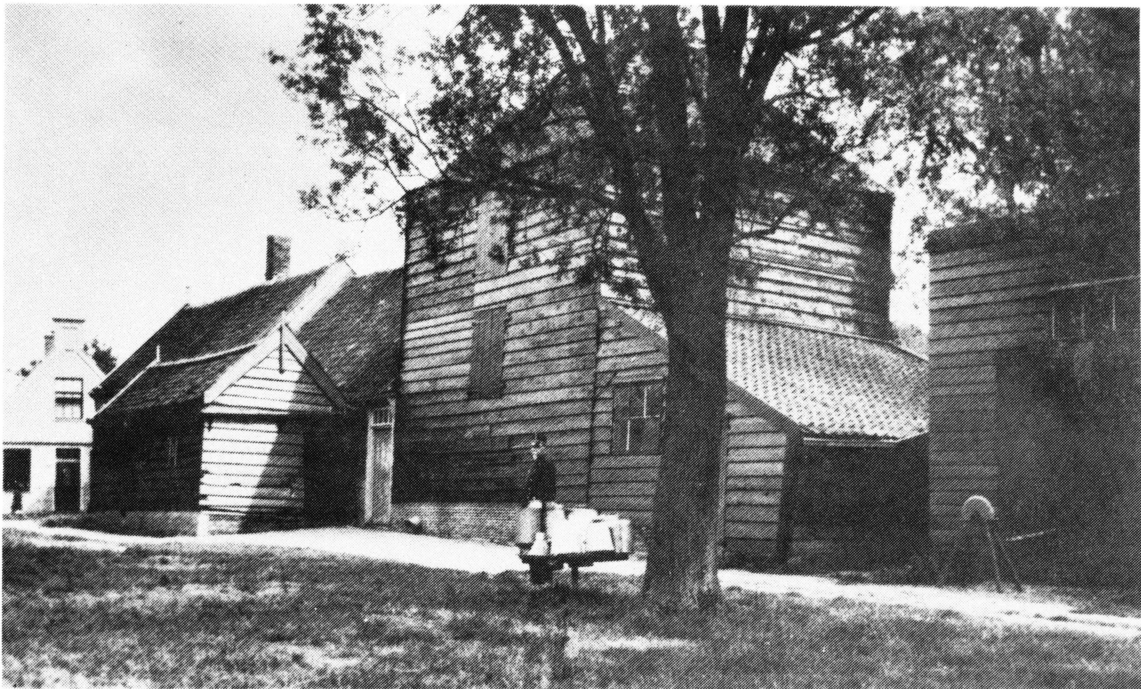
bezit van Dirk Pietersz. Pater en werd via zijn weduwe in 1680 eigendom van Claas Dirksz. Pater. Na de dood van diens vrouw kwam het huis in 1711 aan Gerrit Martensz. Mars, die er in 1739 nog woonde. Nu is het huis eigendom van zijn weduwe Annetje Jans Mars, maar het is onbewoond.

Na de dood van Annetje Mars worden Cornelis Dirksz. Pater en Geertje Pols ieder voor de helft eigenaar. In 1785 erft Neeltje Pater het huis, dat in 1789 Sijmon Jansz. Bakker weer erft. Na zijn dood in 1792 wordt in 1799 zijn broer Klaas Jansz. Bakker eigenaar. Na de afbraak wordt in 1864 op dezelfde plaats het huidige stenen huis gebouwd.

Huis no. 24 - Roomeinde 12

Het erf van het volgende huis, rechts langs de sloot, grenst ook aan het Dee. Het wordt het eerst genoemd in 1620 en heeft een vierkant. In 1680 kocht Jan Roelofsz. Spek het huis; na zijn dood in 1710 liet hij het na aan zijn zoon Roelof, die het in 1741 verkocht aan zijn medebewoner Arend Roelofsz. Brak. Beiden zijn commissaris en ieder aangeslagen voor een inkomen van f 600 - f 700.

Het huis wordt na 1832 (waarschijnlijk) vervangen door het huidige houten huis.

Boerderij no. 25 (Roomeinde 15). 1936.

Huis no. 25 - Roomeinde 15

Tegenover no. 24 staat de boerderij met vierkant van buurman Albert Timmerman (no. 22). Jan Luurs ('koehouder') boert er met zijn vrouw Dirkje en de meid Grietje Swart. Evenals huis no. 26 was dit op 1 april 1620 aan Claas Sijmons. Verlaan verkochte perceel waarschijnlijk ook onbebouwd. Via Jacob Jacobsz. Mars en zijn zoon Sijmon kwam het huis in 1685 in het bezit van Claas Luijkensz. Noort, wiens zoon Pieter het in 1733 verkocht aan Aagje Klaas Mars, weduwe van Klaas Albertsz. Timmerman, die toen nog in het buurhuis woonde. Van haar erft haar zoon Albert het pand in 1736.

In 1739 bracht Albert Timmerman zijn plicht van 'overgang van beesten' (huizen no.'s 22 en 26) over op dit perceel. In 1776 doet Cornelis Schoon (no. 20) hetzelfde door middel van een onderlinge conventie met de eigenaar van no. 25 veehouder Gerrit de Ruijter. In 1936 stond ter plaatse nog een hooihuisboerderij met achter elkaar woonhuis, stal en hooihuis. 14) In de jaren vijftig wordt het hele bedrijf gesloopt en het woonhuis vervangen door het huidige, dat een weinig werd teruggeplaatst.

Huis no. 26 - Roomeinde 17

'1620 d' 1 april. Cornelis Claasz. Bos verkocht aan Claes Cornelisz. Kaijen een erfje'. In 1704 kocht Klaas Albertsz. Timmerman het huis, dat nu een dwarsarm heeft. In de gevel is een dooddeur met gesneden kalf en bovenlicht. Het huis staat op een breed erf; achter het huis is een grote groentetuin. Eigenaar is nu Albert Klaasz. Timmerman, die het pand verhuurt aan Adriaan Swart, baas-metselaar.

Swart wordt in 1744 zelf eigenaar. In 1911 wordt het huis afgebroken en vervangen door de huidige boerderij 'Anna's Hoeve', alias 'De domme Dirk'.

Huis no. 27 - Roomeinde 14/18

Tegenover no. 26 staat het huis van Jan Jansz. Verlaan. Het bestaat uit een woonhuis met vierkant, met aan het Dee, los van het vierkant een achterhuis. Het voorschot heeft een dooddeur met verbreed bovenlicht. Binnen bevinden zich wanden met fraai beschilderd wagenschot. Het perceel kwam, evenals de no.'s 25 en 26 in het bezit van Cornelis Vlaesz. Bos. Via verschillende eigenaren (waarschijnlijk veehouders) kwam het huis in 1729 in het bezit van koopman Jan Jansz. Verlaan. Het is nu verhuurd aan Jan Swan, beroep onbekend. Het huis grenst aan de noordkant aan een open werf, mogelijk ten gebruike van het 'opschepen' van vee.

Huis en vierkant zijn uiterlijk nog intact; het houten achterhuis werd na 1919 vervangen door een stenen bouwsel.

*Vierkant en achterhuis van no. 27 (Roomeinde 14-18).
Crayontekening door P.J. Teunissen. 1919.*

*Voorgevel van huis no. 27 (Roomeinde 14-18). Omstreeks 1900.
Foto: Emil Stöve.*

Huis no. 28 - Roomeinde 19 en 21

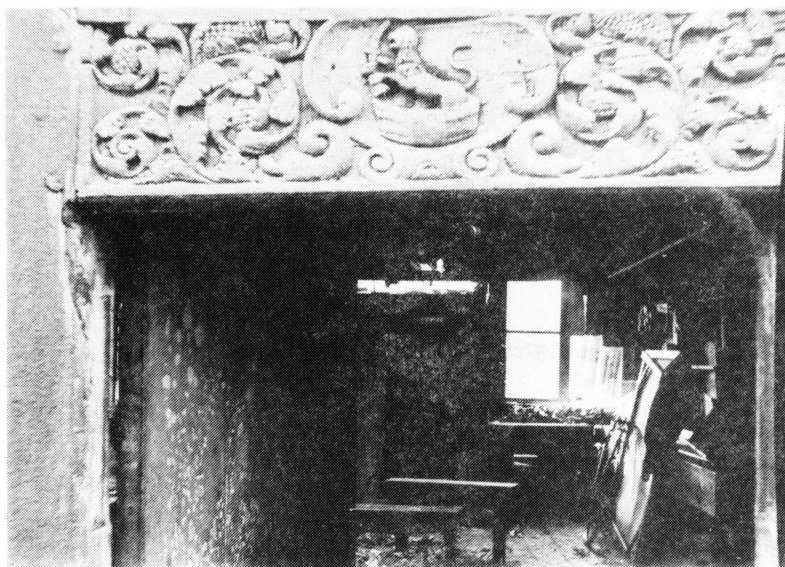
Naast no. 26 staat een onbewoond huis met vierkant en achterhuis. Bij een officiële taxatie in 1731 werd het al 'oud en onbewoonbaar' genoemd. Sinds 1627 had het verschillende eigenaren tot dat in 1681 het pand gekocht werd door Cornelis Klaasz. Visscher, lid van de vroedschap en in 1680 schepen van Broek in Waterland en meerdere malen kerkmeester. Het pand is nu eigendom van zijn dochter Neeltje.

Het lange pand wordt aan het eind van de vorige eeuw gesplitst in 2, achter elkaar gelegen huizen.

Huis no. 29 - Roomeinde 22

Aan de overzijde van het pad staat rechts, langs de sloot naar het Dee, het grote huis met vierkant en los achterhuis van Jacob van Rossen. Het kwam in het bezit van Jan Cornelis Bootsman in 1620. In 1657 werd zijn zoon Jacob (schipper) eigenaar, wiens kinderen het huis in 1722 verkochten (?) aan Neeltje Muus Mars, wed. Jan Jacobsz. van Rossen. Sinds 1736 is haar zoon Jacob, koopman en schepen van Broek, eigenaar. Hij is nu nog weduwnaar van Maritje Sijmons Verlaan, maar hoopt volgend jaar te hertrouwen met Lijsje Hilbrands Verlaan. In de personele belasting is hij aangeslagen voor f 2.000 - f 3.000 's jaars. Een dienstbode verzorgt het huishouden.

In 1761 wordt Lijsje Verlaan, wed. Jacob van Rossen eigenaar. Via haar broer Jan, diens vrouw Vroutje Pieters Kok en haar broer Nanning komt het huis in 1797 in het bezit van diens vrouw Eefje Jans Verlaan. Via haar dochter Trijntje Nannings Kok (wed. Klaas Hilbrandsz. Verlaan) belandt het huis bij haar tweede man Dirk Wijnandsz. Ditmarsch. Het middenhuis wordt na 1832 gesloopt; het restant van het vierkant wordt in 1986 na een brand ook afgebroken.

*Tuinhuis van no. 30 (Roomeinde 25)
met 17de-eeuws deurkalf. 1910.*

Huis no. 30 - Roomeinde 23 - 27

Noordelijk van no. 28 staat het huis van de familie Koomen. Het kwam in 1627 door koop in het bezit van Jacob Claasz. Mars, die het in 1632 verkocht aan 'sijn wijfs broeder' Jacob Claasz. Verlaan. Vanaf 1657 is het in het bezit van resp. Pieter en Claas Poter en ene Willem de Vries (boeren?), wiens boedel in 1719 door 'Curateurs' wordt verkocht. Zo belandde het huis in 1728 bij Jacob Gerbrandsz. Koomen en in 1741 bij diens zoon IJsbrand Jacobsz.

Koomen, de huidige eigenaar. Het pand wordt nu bewoond door zijn moeder Neeltje Koomen ('rentenier') met haar dienstbode. Aan de noordzijde van het huis staat een tuinhuis.

In 1760 verkoopt haar dochter Aaltje Jacobs Koomen een deel van het achter haar huis gelegen erf aan haar buurman Cornelis Schoon, die daar een boomgaard, genaamd 'Overbeek' aanlegt. 13) Het tuinhuis (in 1719 een afzonderlijk bewoond 'kleijn huijs' genoemd) was later als timmermanswerkplaats in gebruik: in 1911 door timmerman Bakker, later door De Geus (die er, voor aan de straat, voor zich zelf een stenen woonhuis bouwde) en ten slotte opgevolgd door timmerman Siem Buijs. Deze sloopte het oude bouwsel en zette er een grote, nieuwe houtloods voor in de plaats (thans Roomeinde 25). Het oude woonhuis werd door hem gerenoveerd met een moderne constructie en in gebruik genomen als werkplaats.

Huis no. 31 - Roomeinde 29

Over de sloot ligt het huis met vierkant en achterhuis van de broers Jan en Muus Cornelisz. Mars, beiden ongehuwd. Het werd in 1627 eigendom van Pieter Dirksz. Kok. Via zijn zoon Nanning en zijn kleinzoon Jan kwam het pand in 1690 in het bezit van Cornelis Muus Mars, getrouwd met Trijntje Jans Kok. Hun beide zonen werden na het overlijden van hun vader in 1720 gezamenlijk eigenaar. Ze zijn beiden koopman. Jan Mars is als hoofdbewoner aangeslagen voor een inkomen tussen de 3.000 en 4.000 gulden, mede door zijn aandeel in een 'buijten boerewoning' en het houden van een dienstbode. De 4 kinderen van zuster Neeltje, getrouwd met Corneli Witse Schoon, zijn na de dood van hun ouders in huis opgenomen, t.w. Neeltje (25 jr), Cornelis (23), Trijntje (21) en Lijsje (16). Ook zij zijn al aangeslagen in de personele belasting: gezamenlijk inkomen tussen f 1.500 en f 2.000.

In 1752 erft Cornelis Schoon het huis. Hij verfraait het met een pronkgevel en legt een mooie tuin aan. 3) Hij blijft hier wonen tot zijn huwelijk met Neeltje Pater in 1766. Na zijn overlijden in 1778 erft zijn zwager Klaas Hilbrandsz. Verlaan (gehuwd met Lijsje Schoon). In 1786 erven de broeders Boterkoper (kinderen van Klaas Boterkoper en Lijsje Schoon) het huis en in 1804 wordt Pieter Boterkoper alleen eigenaar, die het huis, samen met no. 32 aan Cornelis Bertoen verkoopt voor f 1.000. Woonhuis met vierkant zijn nog intact.

Huis no. 32 - Roomeinde 37

Het belendende huis heeft ook een vierkant met achterhuis. Het is net als de twee volgende huizen in 'verdan' gebouwd, d.w.z. de gevels verspringen ten opzichte van elkaar. In 1613 eigendom van Jacob Pietersz. Grebber (zeeman) kocht Pieter Claasz. Poter in 1654 het huis van kerkmeesteren. Via Claas Pietersz. Poter, getrouwd met Annetje Muus Mars, haar broer Cornelis en diens dochter Neeltje Cornelis Mars kwam het huis in 1722 in het bezit van haar man Cornelis Witse Schoon. Het is nu gezamenlijk eigendom van hun 4 kinderen en wordt verhuurd aan timmerman Jacob Adriaansz. Broer en Aaltje de Boer.

Na zijn huwelijk met Trijntje Schoon wordt Klaas Pietersz. Boterkoper in 1754 eigenaar. In 1809 erft zijn zoon Pieter het huis en verkoopt het een jaar later, samen met no. 31, aan Cornelis Bertoen. Het achterhuis wordt in 1964 wegens bouwvaligheid afgebroken; aan de overzijde van de straat wordt er later een reconstructie van neergezet (Roomeinde 28a).

Huis no. 33 - Roomeinde 41

Ook dit huis bestaat uit een voorhuis, vierkant en achterhuis. Vanaf 1613 was het eigendom van de familie Kok. Sinds 1726 is oud-burgemeester Klaas Cornelisz. Ploeger, getrouwd met Nelletje Nannings Kok, eigenaar. Zijn inkomen wordt geschat tussen de f 11.000 en f 12.000 te liggen, een der hoogste in Broek. Het huis wordt bewoond door Geertje Hilbrands Verlaan, wed. Cornelis Klaasz. Ploeger. Niettemin is zij 'niet taxabel' bevonden.

Het voorhuis wordt in 1814 door de eigenaar Dirk Ditmarsch afgebroken ten behoeve van een beter uitzicht van uit zijn aangrenzende woning.

Huis no. 34 (begraafplaats)

Over de sloot staat op een breed erf een groot huis met dwarsarm met aan de overkant van het straatje de voorwerf met waterstoep aan het Dee, evenals dat het geval is bij de huizen no.'s 31, 32 en 33. Dit perceel en het belendende no. 33 werden op dezelfde datum: 29 april 1612 voor de eerste maal verkocht. In 1632 was Eegje Claas, vrouw van Claas Claasz. Poter (geb. 1575) eigenaar. Via hun dochter Geertje, die getrouwd was met Hilbrand Hilbrandsz. Verlaan, kwam het huis in handen van de familie Verlaan. In 1740 erfde Jan Hilbrands Verlaan (assuradeur) het pand, dezelfde die in dat jaar het stenen huis no. 42 (Leeteinde 12) liet bouwen. Het huis is verhuurd aan IJsbrand

Voogt, eveneens assuradeur, getrouwd met Aaltje Dirks Mars. Hij is mede-eigenaar van een buitenplaats en laat zich rijden in een 'wagen' met 2 paarden. Hij is getaxeerd voor een jaarinkomen tussen de 2.500 en 3.000 gulden.

In 1745 koopt IJsbrand Voogt het huis no. 22 en gaat daar wonen. Een jaar later wordt Hilbrand Klaasz. Verlaan, pas getrouwd met Lijsje Schoon door koop eigenaar. Hun enige zoon Klaas erft in 1776 het huis en treedt in 1779 in het huwelijk met Trijntje Nannings Kok. Na zijn dood in 1786 trouwt zijn weduwe twee jaar later met Dirk Ditmarsch, die het huis laat afbreken om plaats te maken voor zijn nieuwe woning, alom betiteld als 'Het schoonste gebouw boven het IJ'. 15)

Huis no. 35 - Roomeinde 45

Noordelijk van no. 34 staat het pand, dat samen met het tegenover liggende huis de afsluiting van het Roomeinde vormt. In 1668 was Claas Cornelisz. Dekker (zeeman) eigenaar; zijn kinderen verkochten het huis in 1685 aan Garbrand Cornelisz. Piets. In 1740 kwam het via zijn dochter Hilletje in het bezit van haar man Jan Adriaansz. de Ruijter, de huidige bewoner. Tot die tijd vormde het met no. 35b één groot huis.

Na 1744 behoort het huis aan de familie Kooijman. In 1772 koopt timmerman Jacob Broer het pand voor f 250, die het in 1772 overdoet aan Dirk Ditmarsch voor f 400. Twee jaar later laat Ditmarsch het huis afbreken en kleiner opbouwen als tuinmanswoning.

Huis no. 35b - Roomeinde 32

Dit huis, dat tot 1740 deel uit maakte van no. 35, werd in dat jaar door de man van Jannetje, een andere dochter van Garbrand Piets, verkocht aan de weduwe van Klaas Jansz. Verhaal 'alias Pop' t.b.v. haar zoon Jan Verhaal. Of het huis door hem bewoond wordt is niet bekend.

In de 19de eeuw wordt het huis aan de noordwest kant een stuk ingekort ter verbreding van de doorgang naar de in 1865 drooggelegde Noordmeer.

Nieuwe brug

'den 6 december 1663 vroetschap geweest op 't verzoek van eenige liefhebbers om te hebben een brug aan 't endt van 't noortent op het Leed en 't, mits sij die self sullen maken en vijftig gulde daar bij geven, is bij meerderheijt van stemmen verstaan haar verzoek geconsenteert dat sij de

brug mogen maken tot contentement van burgemeesteren ende vijftig gulde daar bij te geve voor 't sal hij bij 't dorp onderhouden werden'. In de vergadering van de vroedschap op 5 augustus 1741 werd besloten de brug 'op 't noord End' te vernieuwen en te laten maken van grenehout. Het bestek werd opgesteld door Adriaan Jacobsz. Broer, mr. Timmerman; het werk werd gegund aan Dirk de Ruijter. 16) Deze 'nieuwe brug' die het Roomeinde met het Leeteinde verbindt, ruikt nu nog een beetje naar de 'twee maal geteerde en met schelpen bestrooide overloop'. In 1814 zal deze brug vervangen worden door een wip- of ophaalbrug.

Tweede helft 18de eeuw

Halverwege de 18de eeuw is het hoogtepunt van de Broeker welstand al voorbij. Cornelis Schoon schrijft in 1759: 'Ten tijde toen de Negotie in haar grootste Bloey was, vonden meer als Hondert Persoonen haar besigheijd aan deselve, van welke wel 30 a 40 tot Dantzig en Coningsbergen haar onthielden (...). Zo dat de Broeker koopluijden de Wester Gallerij van de Amsterdamsche Koorenbeurs genoegsaam vervulden. En hoe sterk zij in de Graanen gehandelt hebben blijkt daar uijt, dat de Broekers, volgens de verhalen van oude Lieden, magtig waaren, om de Prijs der Koorenmarkt eenige Goutguldens te doen rijzen of dalen; hebbende zommige ook haar eijgen Pakhuijsen te Amsterdam, dewelke met haar eijgen Koorn beleidt waren'. De reden van het verval van de handel was volgens hem, dat men niet meer direct granen in Dantzig en Koningsbergen mocht kopen, maar alleen via tussenpersonen (commissionarissen). De Polen en Russen bieden nu zelf hun graan aan op de Amsterdamse beurs. 'Dog de voornaamste reden van het verminderen van den Koophandel, is het uijtsterven van vermogende Lieden die bekwaam zoude kunnen zijn tot voortsetting van de Negotie; men heeft verscheijde Familiën ten eenemaal zien uijtsterven, 't zij door 't niet Huwelijken, of Gehuwd zijnde geen kinderen krijgende, of deselve in haar Jeugt wederom verliesende, of anders alleen een Dogter of twee nalatende; waar door wel eenige weijnige Persoonen verrijkt, dog het gemeen verarmt wort; en tot de Negotie behooren Mannen en Gelt'. 17)

Over de boeren schrijft Schoon dat het te verwonderen is dat door de aanhoudende sterfte van het rundvee (al begonnen in 1741) veel boeren hun vee hebben verloren, en toch telkens het vermogen gehad hebben om ander vee te kopen. De meeste melk werd in Amsterdam zoet verkocht door de boer zelf of door melkoppkopers. De besmettelijke veeziekte sloeg in 1769 ook in Broek flink toe. Van de 663 koeien werden er 357 ziek, waarvan er 246 stierven.

Ook rijke Broekers, die aan vetweiderij deden hebben het geweten. Om bij het Roomeinde te blijven: Eegje Pater (huis no. 19) had 49 zieke koeien, Neeltje Visscher (no. 28) had er 6 en bij Cornelis Schoon werden er van de 17 koeien 14 ziek, waarvan er 9 stierven.

Maar er zijn over die tijd ook prettige zaken te melden. Op 21 juli 1773 bracht Stadhouder Willem V een bezoek aan Broek en werd daar feestelijk ontvangen. Op zijn wandeling door het dorp bewonderde hij ook de erepoort bij de Nieuwe brug en bracht hij een bezoek bij de president-burgemeester Hilbrand Klaasz. Verlaan (huis no. 34). Ook bij burgemeester Cornelis Schoon (huis no. 20) ging hij even naar binnen. In 1795 herhaalde de stadhouder zijn bezoek en bracht zijn hele gezin mee. En Neeltje Pater werd weer met een bezoek vereerd. 18)

Hoe men in de 19de eeuw op het Roomeinde huis hield blijkt uit de afbraak van 8 van de mooiste huizen: de no's. 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26 en 30. In de 20ste eeuw werden de nog open plekken gevuld met nieuwbouw: de no's. Roomeinde 2, 5a en b, 6, 20, 27, 28, 28a en 30.

Naam Roomeinde

Broek was in de 18de eeuw verdeeld in 3 buurten of wijken: 'het Room-end, de Middel-buurt en het Zuid-end'. Het Room-end bestond alleen uit de percelen aan het pad 'Room- of Noordend', dat het huidige Roomeinde en De Erven omvatte. Er zijn in de loop van de tijd meerdere speculaties gedaan over de oorsprong van de naam Roomeinde, sommige heel vernuftig en origineel maar onacceptabel. Misschien moeten we het dichterbij huis zoeken: wat was logischer dan de buurt waar de Broeker rijkdom woonde te vernoemen naar de Room, de edelste vorm van het kostelijke product der eerste bewoners: de beroemde Broeker Melk?

Samenvatting

De eerste woonhuizen aan het Roomeinde stammen uit het eerste kwart van de 17de eeuw. Ze waren oorspronkelijk meest drie-beukig met lage zijwanden en ingedeeld als voorhuis, middenhuis en soms achterhuis. Met de opkomst van de veeteelt werd in de tweede helft van de 17de eeuw een aanbouw toegevoegd, het vierkant. In het begin van de 18de eeuw nam de veeteelt af en had men geen behoefte meer aan zo'n grote bedrijfsruimte. Deze werd in veel gevallen als woonruimte in gebruik genomen. In 1742 waren de 6 voor de belasting hoogst aangeslagen huizen bewoond door kooplieden en een assura-

deur. De meeste huizen zijn door de tijd in het bezit geweest van leden van gefortuneerde families, zoals de families Mars, Pater, Verlaan, Pols, Timmerman, Van Rossen, Ploeger, Hals, Schoon. In de tweede helft van de 18de eeuw neemt in Broek de grootste welvaart af. De 19de eeuw kenmerkt zich door de sloop van de mooiste huizen aan het Roomeinde. In de 20ste eeuw werden de nog open plaatsen volgebouwd.

A.P. Bruigom

NOTEN

- 1) *Eigenaars der huijsen en roojingen tot Broek. 1632. Gemeente archief Broek in Waterland (GAB)*
De gegevens over deze huizen bevatten de exacte data van eigendoms-wisselingen van het betreffende perceel, die genoteerd zijn bij de eerste taxatie in 1632. Het staat o.i. niet onomstotelijk vast of deze data vroegere bouwsels of latere bebouwing ter plaatse uitsluiten. Was er van een perceel schijnbaar geen exacte datum te achterhalen, dan werd het jaartal 1632 genoteerd.
- 2) *N. Boschma en H. van Koolbergen. Stolp of salon? De ontwikkeling van het huis met aangebouwd 'vierkant' in Broek in Waterland gedurende de 17de en 18de eeuw. Arnhem/Amsterdam 1985.*
Door architect Boschma is bouwtechnisch aangetoond dat deze vierkante aanbouwen uit later tijd zijn.
- 3) *A.P. Bruigom. Waterland getekend door Cornelis Schoon. Alphen aan den Rijn 1979.*
Schoon schrijft in 1759: 'In volgende tijde zijn de Huijsen wel veel verandert, verbeterd, vergroot of verkleijnt, en tot andere gebruijken bekwaam gemaakt, maar weijnige zijn van gronds af nieuw gebouwt en van Standplaats verandert, waarom ook nog de meesten uiterlijk de gedaante van Boeren Huijsen hebben behouden. (...) hoedanig deselve ook in fraaije woonkamers mogen herschappen zijn'.
- 4) *Bij de in 1730 vigerende, sterk verouderde verponding waren de aanslagen gebaseerd op de eerste taxatie in 1632 (vermeerderd in 1655 en 1665) van de huurwaarde der bebouwde eigendommen. Bij de hernieuwing der verponding (Redres-Generaal) van 1730 werden de aanslagen gebaseerd op een nieuwe taxatie in 1731/32. In de registers van de Personele Quotisatie van 1742 werden ook de verpondingsaanslagen opgenomen: deze zijn gelijk (op enkele kleine correcties na) aan die van het Redres-Generaal van 1730. Koolhoven (zie noot 2) vergelijkt*

per huis beide aanslagen met vermelding van de jaartallen 1730 en 1746, en soms het percentage van de stijging der aanslag en suggereert daarmee een gelijke stijging der waarde van het huis in deze periode. Dit is onjuist.

- 5) Vierkant nu nog aanwezig bij de huizen no.'s 27, 31 en 32. Hoogstwaarschijnlijk aanwezig geweest bij de huizen no.'s 18, 21, 23, 24, 25, 28, 29 en 33.
- 6) 'de Gouw te Broek te maken met harde aarde sonder modder'. Vroedschap 1.8.1632. Op 2.12.1638 is door burgemeesteren en vroedschappen besloten dat men 'op de deelen langs het dorp sal schouwen'.
- 7) Zie voor uitvoerige gegevens A.P. Bruigom. Over zijlen en schoeiingen. Broeker Bijdragen no. 17. juli 1985.
- 8) Aantekeningen uit de Resolutieboeken. 1/10/3, no. 23. GAE
- 9) Registertje met 'Keuren van het dorp Broek 1781'. Copie in het bezit van de schrijver. Koolbergen (zie noot no. 2) gebruikt de vermelding 'overgang' bij de rooigegevens ten onrechte als argument voor een boerenbestemming van het betreffende pand.
- 10) De lijst moest uiterlijk 28.5.1742 worden ingeleverd bij Gecommitteerde Raden; dit gebeurde pas op 16.11.1744. Op de lijst wordt Jan de Ruijter, die zijn huis no. 35 op 8.2.1744 verkocht nog als eigenaar vermeld. Albert Timmerman (no. 22) wordt op de inventarisatielijst uitvoerig vermeld, maar wordt niet aangeslagen (naar Monnickendam verhuisd). De inventarisatie moet dus in 1743 of 1742 hebben plaats gehad. O.i. geniet 1742 de voorkeur i.v.m. de voorgeschreven termijn van inlevering.
- 11) Zie voor het interieur: J.W. Niemeijer. De inboedel van Neeltje Pater. Broeker Bijdragen no. 7. nov. 1974.
- 12) Zie voor uitvoerige omschrijving: A.P. Bruigom. De Erven. Broeker Bijdragen no. 26. dec. 1984.
- 13) Afgebeeld en beschreven in: A.P. Bruigom. Waterland getekend door Cornelis Schoon. Alphen aan de Rijn 1979.
- 14) Afgebeeld in: L. Brandts Buys. De landelijke bouwkunst in Hollands Noorderkwartier. Arnhem 1974. H VI 2-0.
- 15) A.P. Bruigom. 'Het mooiste gebouw benoorden het IJ'. Broeker Bijdragen no. 14. sep. 1977 en no. 17. dec. 1978.
- 16) Zie voor het bestek: A.P. Bruigom. De kerk- of raadhuisbrug. Broeker Bijdragen no. 28. juli 1986.
- 17) Cornelis Schoon. Beschrijving van het dorp Broek. 1759. Manuscript.
- 18) J.W. Niemeijer. Twee bezoeken van Stadhouder Willem V. Broeker Bijdragen no. 23. dec. 1982.